

VAIKŲ, TURINČIŲ AUTIZMO SPEKTRO SUTRIKIMĄ, SOCIALINĖ INTEGRACIJA IKIMOKYKLINIO UGDYMO ĮSTAIGOJE: PEDAGOGŲ POŽIŪRIU

Veneta Bugytė, ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo mokytoja

Aurelija Valaitienė, lektorė

Klaipėdos valstybinė kolegija

DOI: <https://doi.org/10.52320/svv.v1i17.236>

Anotacija

Daugelio autorių požiūriu, vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą, visiškai arba dalinai atsiriboja nuo aplinkos ir aplinkinių, pasižymi judrumo, dėmesio, judesių, kalbėjimo, emocijų, mąstymo trūkumu socialiniame bendravime, netinkamu elgesiu. ASS turinčių vaikų stipriausiai pasireiškusi savybė yra socialinė izoliacija, o tai leidžia daryti prielaidą, kad šie vaikai sunkiai formuoja socialinius santykius su žmonėmis. Siekiant palengvinti ASS turinčių vaikų gyvenimą bei sumažinti socialinę atskirtį visuomenėje, svarbu sukurti ir užtikrinti šių vaikų pilnavertį socialinį gyvenimą, ugdyti savarankiškumo įgūdžius bei socialines kompetencijas. Atliekant tyrimą buvo pasirinkti šie tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, dokumentų analizė ir apklausa raštu. Pedagogų požiūriu, ikimokyklinio ugdymo įstaigose dažniausiai taikoma trumpų žodinių instrukcijų ir paveikslėlių pagalba bendraujant su ASS turinčiais vaikais. Gerinant vaikų socialinę integraciją yra taikomos vaizdinės priemonės, struktūruota aplinka, žodinės ir socialinės paskatinimo sistemos, išryškėjo žaidimo, dailės ir muzikos metodų dažnas naudojimas.

Raktiniai žodžiai: autizmo spektro sutrikimas, socialinė integracija, socialiniai įgūdžiai.

Įvadas

Temos aktualumas. Autizmas – tai vienas iš sunkiausių raidos sutrikimų, pasireiškiančiu sutrikusiu socialiniu bendravimu, kalbos sutrikimais, komunikacijos problemomis, laiko suvokimu problemomis ir neįprastu elgesiu. Autizmo spektro sutrikimas yra aptinkamas visame pasaulyje ir yra nustatomas vaikams iš įvairių šeimų. Remiantis PSO (Pasaulinė sveikatos organizacija), 2015 metais autizmo spektro sutrikimas (toliau ASS) buvo nustatytas 1 vaikui iš 68. Pateikti tyrimo duomenys leidžia teigti, kad Šiaurės Amerikoje, Azijoje, Europoje ASS paplitimas siekia nuo 1 iki 2 proc. JAV 1 iš 6 vaikų buvo nustatyti įvairūs raidos sutrikimai, tame tarpe ir ASS (Diržytė, Mikulėnaitė, Kalvaitis, 2016). Remiantis pateiktais tyrimo duomenimis, galima pastebėti, kad ASS nustatoma vis daugiau vaikų, todėl šių vaikų socialinis integravimas bendrojo ugdymo ikimokyklinėse įstaigose darosi vis aktualesnis, nes nėra pakankamai specializuotų ikimokyklinių įstaigų ASS turintiems vaikams. Vaikus turinčius ASS yra labai svarbu integruoti į bendrojo ugdymo ikimokyklines įstaigas, nes pagrindinė tokių vaikų problema – socialinė atskirtis. Siekiant palengvinti ASS turinčių vaikų gyvenimą bei kuo labiau sumažinti socialinę atskirtį visuomenėje, reikėtų sukurti ir užtikrinti šių vaikų pilnavertį socialinį gyvenimą, tapti savarankiškais, išugdyti socialinius įgūdžius, mažinti neigiamas patirtis, trukdančias sėkmingai integracijai.

Tyrimai parodė, kad dažnas tam tikrų vaikų bendravimas su bendraamžiais gali sukelti teigiamų jų emocinio suvokimo ir savęs įvaizdžio pokyčių. Be to, įrodyta, kad ASS yra susiejimas su tipiško vystymosi vaikais suteikia jiems socialinę pagarbą, gerina draugystę ir žaidimo įgūdžius, priešingai nei mokiniai, lankantys specialiąsias mokyklas (Tsamura, 2020). Taip pat, vaikams turintiems ASS, yra labai svarbi socialinė integracija, laikas praleistas su bendraamžiais, tobulinant savo socialinius įgūdžius. Šie socialinės integracijos veiksniai padeda jiems pilnavertiškai gyventi gyvenimą ateityje, skatinamas savarankiškumas.

Tyrimo problema: kokie socialinės integracijos metodai yra taikomi integruojant ASS turinčius vaikus į ikimokyklinio ugdymo įstaigas.

Tyrimo objektas – vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, socialinė integracija.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, socialinę integraciją ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teoriškai išnagrinėti vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, socialinės integracijos galimybes ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

2. Empiriškai nustatyti vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, socialinės integracijos metodus ir priemones ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, dokumentų analizė, apklausa raštu, kiekybinė tyrimo rezultatų analizė.

1. Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, socialinė integracijos ikimokyklinio ugdymo įstaigoje teorinė analizė

1.1. Autizmo sutrikimo samprata ir ypatumai

ASS apibūdinimų yra daugybė, nes jį lemia šio sutrikimo visapusiškumas. Apibūdindami autizmą, mokslininkai ir gydytojai pateikia ir pabrėžia skirtingus jo požymius. Tačiau, vienas iš dažniausiai naudojamų apibrėžimų yra šis: autizmo sutrikimas yra sutrikimų grupė, kuri yra priskiriama įvairiems žmogaus raidos sutrikimams. Šie raidos sutrikimai apibūdinami kaip komunikacijos gebėjimų, elgesio ir socializacijos sutrikimai, kurie pasireiškia ankstyvojoje vaikystėje iki 3 metų (Luther, Canham ir Cureton, 2005). Kiti autoriai teigia, kad autizmas pasireiškia jau per pirmuosius 2 vaiko metus (Schieve, Blumberg, Rice ir Visser, 2013). Autizmas yra ilgalaikis vaiko raidos sutrikimas, kuris lydi šiuos vaikus visą gyvenimą (Hallmayer ir kt., 2012; Haisley, 2014).

Lesinskienė (2014) sugrupavo svarbiausius ASS požymius: bendravimo problemos (žodinis, kūno kalba); socialiniai kontaktai (jausmų nesuvokimas, netinkama reakcija į jausmus, nepalaikomas bendravimas su aplinkiniais); neįprastas elgesys ir pasikartojantys judesiai (žodžių kartojimas, judesių pasikartojimas, laikosi beprasmiškų, griežtų taisyklių).

Vertinant pastaruosius 50 metų, galima teigti, kad autizmo paplitimas auga. Vėlavičienės, Adomaitienės ir Bulanovaitės (2019) teigimu, tyrimo rezultatai rodo 1-2 proc. šio sutrikimo pasireiškimo tarp vaikų. Tai reiškia, kad ASS pastarąjį 10 metų diagnozuojamas 4 kartus dažniau. JAV Ligų kontrolės ir prevencijos centro duomenys leidžia teigti, kad vienam iš 59 vaikų diagnozuojamas ASS (Baio ir kt., 2018). Runswick-Cole, Mallet ir Timimi (2016) teigimu, autizmo epidemija atsirado dėl autizmo kaip sutrikimo sudėtingumo, tikslų diagnozės kriterijų nebuvimo. Didžiausia problema yra tai, kad mokslininkai iki šiol negali nustatyti tikslios priežasties, dėl kurios atsiranda ASS. Teigiama, kad dažniausiai 50 proc. ASS atvejų yra susiję su aplinkos ir genetiniais veiksniais. Taip pat didelę įtaką turi tėvų amžius – kuo vyresni tėvai, tuo didesnė tikimybė ASS pasireiškimui. Jeigu vienoje šeimoje yra vaikas, turintis ASS, tikimybė susilaukti vaiko su šiuo sutrikimu sudaro nuo 2 iki 18 proc. Remiantis tyrimo duomenimis, jeigu šeima turi identiškus dvynius ir vienam iš jų pasireiškė autizmo požymiai, tikimybė kad antrasis dvynys turės ASS yra nuo 36 iki 95 proc. Tuo atveju, kai šeima turi neidentiškus dvynius, rizika siekia iki 32 proc. (Saad ir kt., 2019).

Vaikai, turintys ASS visiškai arba dalinai atsiriboja nuo aplinkos ir aplinkinių, pasižymi judrumo, dėmesio, judesių, kalbėjimo, emocijų, mąstymo trūkumu socialiniame bendravime (Lesinskienė, 2014). Vaikams, turintiems ASS nuo pat ankstyvosios vaikystės kyla įvairių problemų susijusių su verbaline ir neverbaline komunikacija, socializacija, laisvalaikiu ir žaidimais (Ivonytė, Kavaliauskienė ir Sąlyga, 2009). Haisley (2014) teigimu, vaikams turintiems ASS yra dažnai pasikartojantis elgesys, ribotas susidomėjimas intensyvia zona, pasikartojantys motoriniai judesiai, t. y. rankų plasnojimas, šokinėjimas ir kt. Taip pat vaikai, turintys ASS ribotai domisi temomis ir objektais, pvz. kelio ženklais, autobusų tvarkaraščiais, automobilių tipais ir kt. Haisley (2014) pažymi, kad vaikams su ASS būdingas hiper arba hipo jautrumas jutimo dirgikliams, įskaitant ir įvairias faktūras (garsai, kvapai, drabužiai, maistas ir t.t.

Apibendrinant galima teigti, kad ASS yra vienas sunkiausių raidos sutrikimų, pasižymintis bendravimo, emocijų ir elgesio sutrikimais, kurie pasireiškia kiekvienam vaikui individualiai. ASS dažniausiai pastebimas ankstyvojoje vaikystėje ir turi įtakos vaiko žodinės ir kūno kalbos vystymuisi, socialinių įgūdžių formavimuisi.

1.2. Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą socialinės integracijos galimybės ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje

Socialinė integracija – tai lygios galimybės ir teisės visiems žmonėms. Socialinė integracija yra procesas, apimantis socialinį ir ekonominį aspektus tarp atskirtos ir bendrosios visuomenės dalių (Socialinės integracijos paslaugų socialiai pažeidžiamų ir socialinės rizikos asmenų grupėms situacijos, poreikių ir rezultatyvumo vertinimas, siekiant efektyviai panaudoti 2007-2013 m. ES paramą, 2011).

Pažymima, kad vaiko socialinių įgūdžių trūkumas turi svarų poveikį gyvenimo kokybei, t. y. mokymosi pasiekimams, elgesiui ir jo formavimuisi, santykiams su aplinkiniais ir psichinei sveikatai (Bohlander ir kt., 2012). Mokslininkų teigimu, socialinių įgūdžių stoka yra glaudžiai susijusi su tuo, kad vaikai turintys ASS susiduria su sunkumais švietimo įstaigose (Westerveld ir kt., 2017). Vaikai, turintys ASS, gali išmokti skaityti, tačiau daugelis jų negali suprasti skaityto teksto esmės (Jones, Greenberg ir Crowley, 2015). Manoma, kad būtent dėl socialinių įgūdžių trūkumo, vaikai turintys ASS demonstruoja netinkama elgesį, kuris pasireiškia dažniau ir yra intensyvesnis nei įprastai besivystančių bendraamžių. Netinkamo elgesio formos yra įvairios ir gali pasireikšti agresyvumu, prievarta, impulsyvumu bei kitokiu destruktiviu elgesiu (McGill ir Baker, 2015).

Tyrimo rezultatai parodė, kad ikimokyklinėse įstaigose vaikai, turintys ASS, per pertraukas tarp pamokų dažniausiai užsiima savo individualiomis veiklomis, retai žaidžia su bendraamžiais, nebendruoja su įprastai besivystančiais vaikais (Kamps ir kt., 2015). Svarbu pažymėti, kad mokslininkai taip pat analizuoja socialinių įgūdžių trūkumo poveikį psichinei vaikų sveikatai, kurie turi ASS. Tyrimo duomenys leidžia teigti, kad socialinė sveikata ir bendravimas su aplinkiniais yra tiesiogiai susiję su vienatvės ir nerimo jausmu, užimtumu, išsilavinimu, destruktiviu elgesiu ir psichine sveikata (Jones ir kt., 2015).

Kadangi autizmo spektro sutrikimai plinta, greitai auga paramos bei sveikatos priežiūros paslaugos, reikalingos vaikams turintiems ASS. Rezultatyvi socialinė integracija galima tik tuomet, kai visuomenės požiūris yra teigiamas šių vaikų atžvilgiu. Vaikų, turinčių įvairių raidos sutrikimų, socialinės atskirties priežastis yra būtent sutrikimų neturinčių žmonių netinkamas požiūris į šiuos vaikus. Taigi, tinkamas dėmesys socialinei vaikų, turinčių ASS, integracijai gali turėti teigiamą įtaką pageidaujamo elgesio formavime, taip didinant vaiko sėkmingą įsitraukimą į švietimo įstaigas.

Socialinė integracija apima visą socialinę sąveiką (socialinė bendravimo forma, komunikacijos procesai) ir socialinėmis struktūromis pagrįstas teorijas bei praktines idėjas. Lietuva nėra nustatiusi vienodos socialinės integracijos sistemos, kiekviena švietimo įstaiga taiko jiems priimtinausius metodus, sistemas ir strategijas. Kiekviena švietimo įstaiga taiko įvairius komunikacijos būdus: PECS, TEACCH, ABA ir kitas metodikas. Ugdant vaikus, turinčius ASS, taikant metodikas būtina naudoti įvairias iliustracijas, nuotraukas, įvairius daiktus. Reikia pažymėti, kad jei vaikas neturi tinkamų išraiškos priemonių, tai reiškia jo poreikiai nėra patenkinami, dėl to kyla neigiamos emocijos ir destruktivus elgesys. Teigiama, kad gebėjimas bendrauti žodžiais, vaizdais, ženklais yra vienas iš svarbiausių tikslų ugdant vaikų, turinčių ASS, gebėjimus (Nothbohm, 2012).

Vaikų, turinčių ASS, ugdymas yra ilgas, sunkus, didelių pastangų reikalaujantis darbas. Pagrindinis dėmesys renkantis ugdymo metodus turėtų būti nukreiptas į vaiko skatinimą aktyviai funkcionuoti visuomenėje ir lavinti socialinius įgūdžius bei gebėjimus, nes būtent šie veiksniai padeda vaikams gyventi ateityje. Siekiant tinkamai patenkinti vaiko raidos poreikius, svarbu suprasti ASS turinčių vaikų bendravimo, elgesio, pažinimo, jutimų ir mąstymo ypatumus ir tinkamai organizuoti jų ugdymą bei aplinką (Lesinskienė, 2014).

Kitas veiksnys, trukdantis socializuotis vaikams, turintiems ASS, yra negebėjimas kalbėti. Dažniausiai šie vaikai savo norus išreiškia destruktiviu elgesiu (rėkimas, spardymasis ir t. t.). Kai vaikas elgiasi netinkamai, reikėtų ramiu balsu drausminti ir siekti kuo greičiau šią situaciją suvaldyti. Svarbu trumpai ir aiškiai paaiškinti vaikui, ką jis daro blogai. Dažnai pasitaikanti klaida yra ilgas aiškinimas vaikui, turinčiam ASS, ką jis padarė negerai. Jei vaikas suprato, ką jam norima paaiškinti, tačiau vaikas atsisako paklusti, reikėtų sumažinti užduočių apimtį, bet neleisti palikti nebaigtos užduoties (Nothbohm, 2012). Lesinskienės (2014) teigimu, ugdymo sėkmę lemia ir vaiko amžius. Pabrėžiama, kad kuo anksčiau pradedama taikyti ankstyvąją intervenciją, tuo efektyvesnė pagalba.

Apibendrinant galima teigti, kad anksti taikomas tinkamas ASS turinčių vaikų ugdymas padeda pasiekti gerų rezultatų, pagerina socializacijos ir adaptacijos procesą visuomenėje. Egzistuoja nemažai metodų, skirtų ASS turintiems vaikams: TEACCH, ABA, PECS ir kt. Tačiau pasirenkant ugdymo metodą, būtina gerai pažinti vaiką, jo individualumą ir skirti jam tinkantį ugdymo metodą. Į ASS turinčių vaikų ugdymą būtina įtraukti tėvus, kurie padėtų vaikui integruotis į visuomenę.

2. Tyrimo metodikos apžvalga

Tyrimo proceso dalyviai. Tyrimas buvo atliktas 2022 metais. Siekiant iširti kokiais būdais vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą integruojasi į ikimokyklines ugdymo įstaigas, buvo parengtas tyrimo instrumentas anketa pedagogams. Remiantis sudaryta anketa, buvo apklausti 72 respondentai, dirbantys su autizmo spektro sutrikimą turinčiais vaikais. Tyrimo dalyviai buvo atrinkti taikant imties atrankos tipą „patogioji atranka“, kuri apima tuos generalinės aibės vienetus, kurie yra lengvai prieinami. Apklausa buvo vykdoma internetu.

Atliekant tyrimą buvo pasirinkti šie **tyrimo metodai**: mokslinės literatūros analizė, dokumentų analizė, kiekybinė tyrimo rezultatų analizė. Tiriamesiems pateikti klausimai suteikė galimybę suvokti vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą socialinės integracijos galimybes ikimokyklinio ugdymo įstaigose.

Tyrimo etika: Atliekant tyrimą, buvo laikomasi šių etikos principų: *pasitikėjimo principas* (respondentai yra užtikrinami, kad tyrėjas yra patikimas); *teisės gauti visą informaciją principas* (respondentams suteikiama informacija apie atliekamo tyrimo tikslą ir užtikrinama, kad gauta informacija bus naudojama tik šiame darbe) ir *teisingumo principas* (yra užtikrinamas konfidencialumas).

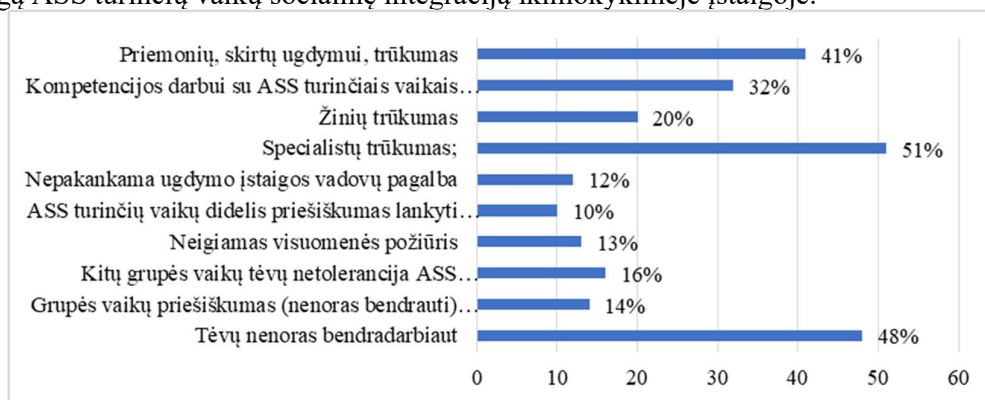
3. Autizmo spektro sutrikimą turinčių vaikų socialinė integracijos ikimokyklinio ugdymo įstaigoje rezultatų analizė

Tyrimo metu buvo siekta nustatyti, kokie ASS požymiai dažniausiai pasireiškia tarp vaikų, lankančių ikimokyklinio ugdymo įstaigą. 1 paveiksle esantys rezultatai rodo, kad labiausiai pasireiškia vaikų emocijų ir elgesio sutrikimai (59 proc.) bei neįprastas elgesys ir pasikartojantys judesiai (55 proc.). Socialinių įgūdžių nebuvimas ir bendravimo bei kalbos sutrikimas būdingas pusei vaikų (54 proc.). Panašiai pasiskirstė likusieji teiginiai: rutinos ir pastovumo poreikis (42 proc.), agresija (40 proc.), pažintinių funkcijų sutrikimas (36 proc.), hiper ir hipo jautrumo jutimo dirgikliams (35 proc.). Apibendrinant tiriamųjų ir mokslininkų mintis, galima teigti, kad vaikai su ASS pasižymi šiais požymiais: socialine izoliacija ir socialinių įgūdžių nebuvimu (Lesinskienė, 2014), verbalinės ir neverbalinės komunikacijos sutrikimais, elgesio ir emocijų sutrikimais (Ivonytė, Kavaliauskienė ir Sąlyga, 2009), pasikartojančiu elgesiu (rutinos) ir judesiais (Haisley, 2014), hiper ar hipo jautrumu jutimo dirgikliams (Haisley, 2014).

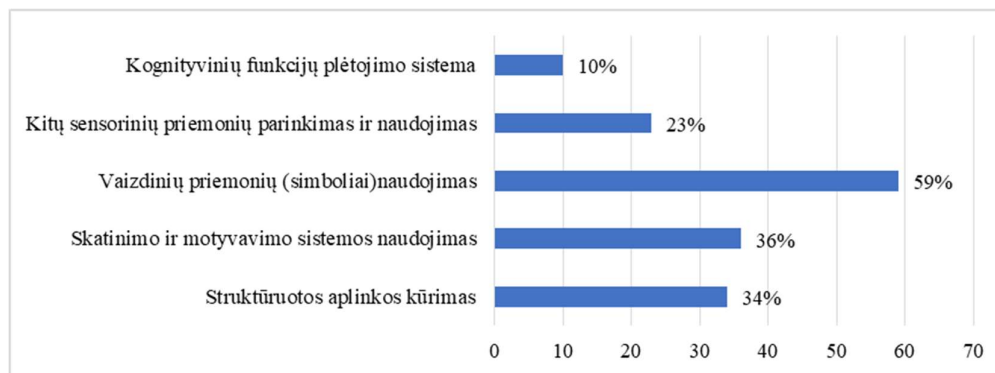
1 pav. Dažniausiai pasireiškiantys ASS požymiai
Šaltinis: sudaryta autorių pagal tyrimo duomenis, 2022

2 paveiksle esantys rezultatai rodo, su kokiais sunkumais susiduriama ASS turinčių vaikų socialinėje integracijoje. Kaip matome, pusė (51 proc.) respondentų mano, kad labiausiai trūksta specialistų, kurie padėtų ugdytiniams sėkmingai integruotis į visuomenę ir ugdytis. Tėvų nenorą bendradarbiauti įvardijo beveik pusė (48 proc.) ir kiek mažiau negu pusė respondentų (41 proc.) nurodo priemonių trūkumą ugdant ASS turinčius vaikus. Mažiau išskylantys sunkumai, anot tiriamųjų, yra: žinių trūkumas (20 proc.), kitų vaikų netolerancija (16 proc.), grupės vaikų priešiškas nusistatymas (14 proc.), neigiamas visuomenės požiūris (13 proc.), nepakankama ugdymo įstaigos vadovų pagalba (12 proc.) ir ASS turinčių vaikų didelis nenoras lankyti ikimokyklinę įstaigą (10 proc.). Apibendrinant galima teigti, kad visuomenės neigiamas požiūris, bendraamžių priešiškas formuoja ASS turinčių vaikų socialinę atskirtį, dėl to vaikai susiduria su sunkumais švietimo įstaigose (Westerveld ir kt., 2017). Socialinė atskirtis skatina socialinių įgūdžių trūkumą, o tai lemia mokymosi pasiekimus, elgesį ir jo formavimą, santykius su aplinkiniais (Bohlander ir kt., 2012). Galima daryti prielaidą, kad specialistų, jų kompetencijų ir žinių trūkumas, tėvų nenoras bendradarbiauti, ugdymo priemonių stoka gali lemti nesėkmingą ASS turinčių vaikų socialinę integraciją ikimokyklinėje įstaigoje.

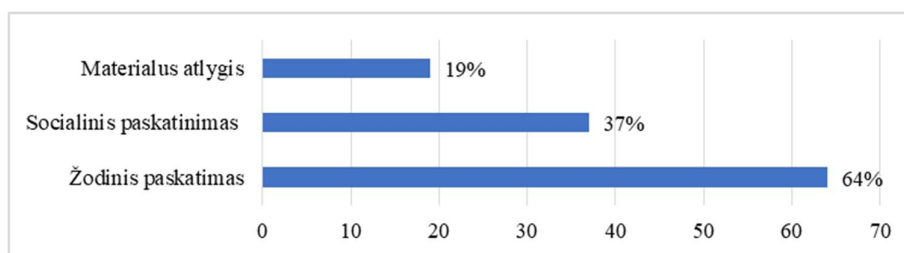
2 pav. Sunkumai, išskylantys ASS turinčių vaikų socialinėje integracijoje
Šaltinis: sudaryta autorių pagal tyrimo duomenis, 2022

Apklausoje raštu metu siekta sužinoti, kokios ugdymo priemonės yra taikomos vaikų su ASS ugdyme. Iš 3 paveiksle esančių rezultatų matome, kad dažniausiai naudojamos vaizdinės ugdymo priemonės (59 proc.). Tai patvirtina Tender (2009), teigdamas, kad ugdant vaikus, turinčius ASS būtina taikyti įvairias iliustracijas, nuotraukas, daiktines priemones. Apie trečdalis (36 proc.) respondentų teigia, kad naudojasi skatinimo ir motyvavimo sistemomis. Anot Tender (2009), vaikai turi būti skatinami žodžiais, pagyrimais, apsikabinimais, išvykomis ar mėgstama veikla, materialiais paskatinimais. Panaši dalis tiriamųjų (34 proc.) naudoja struktūruotą aplinkos kūrimą. Tam pritaria Ivoškuvienė ir Balčiūnaitė (2002), nes būtent struktūruota aplinka yra priemonė, kuri naudojama daugelyje metodikų, skirtų ugdyti vaikus su autizmo spektro sutrikimais. Apibendrinant galima teigti, kad ASS turinčių vaikų ugdymo procese daugiausia naudojamos vaizdinės priemonės, bet mažiausiai dėmesio skiriama kognityvinių funkcijų plėtojimui.

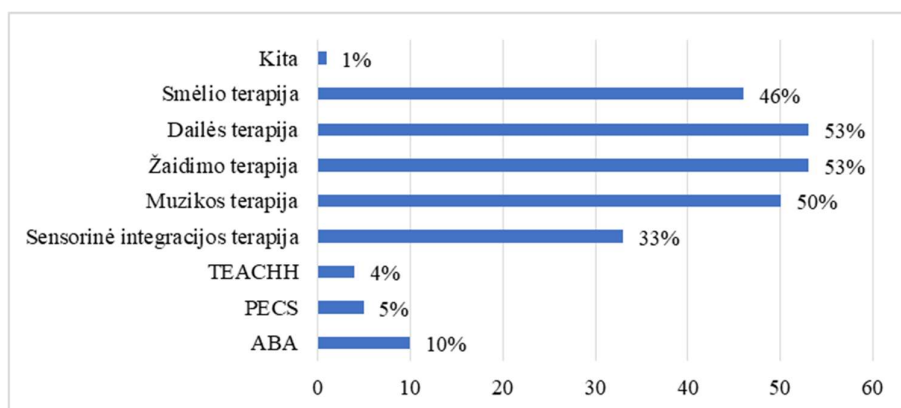
3 pav. Ugdymo priemonės, taikomos ASS turintiems vaikams
Šaltinis: sudaryta autorių pagal tyrimo duomenis, 2022

Iš 4 paveiksle esančių rezultatų matome, kokias motyvavimo sistemas respondentai įvardijo darbui su ASS turinčiais vaikais. Didesnioji dalis (64 proc.) respondentų naudoja žodinį paskatinimą. Kiek rečiau yra taikomas socialinis paskatinimas, kas sudaro 37 proc. Ketvirtadalis apklaustųjų (19 proc.) taiko materialinį atlygį. Apibendrinant tiriamųjų duomenis ir autorių mintis, galima teigti, kad vaikai su ASS yra skatinami ir motyvuojami žodiniu paskatinimu, t. y. pagyrimais (Tender, 2009), socialiniu paskatinimu (apkabinimas, išvyka, kutenimas) (Tender, 2009) ir materialiu paskatinimu (skanus maistas) (Hanbury, 2007). Galima pastebėti, kad būtent materialiam vaikų skatinimui respondentai skiria mažiausiai dėmesio, nors Hanbury (2007) teigimu, ikimokykliniame amžiuje būtent materialus skatinimo instrumentas yra efektyviausias. Galime manyti, kad visos skatinimo sistemos yra efektyvios ir turėtų būti taikomos atsižvelgus į vaiko ypatumus.

4 pav. ASS turinčių vaikų skatinimo sistema
Šaltinis: sudaryta autorių pagal tyrimo duomenis, 2022

Tyrimo metu buvo siekta atskleisti, kokius metodus respondentai naudoja dirbdami su ASS turinčiais vaikais. Iš 5 paveiksle esančių rezultatų matome, kad labiausiai yra paplitusi žaidimo (53 proc.), dailės (53 proc.) ir muzikos terapija (50 proc.). Taip pat yra taikoma smėlio terapija, kurią nurodė beveik pusė tiriamųjų (46 proc.), šiek tiek mažiau - sensorinė integracijos terapija (33 proc.). Galima pastebėti, kad mažiausiai dėmesio skiriama ABA metodui (10%), nors Zager (2005), Tender (2009), nuomone, šis metodas padeda pašalinti autizmo požymius mokant įvairių įgūdžių. Dar rečiau naudojamas PECS metodas (5 proc.), kuris yra pagrįstas bendravime naudojant piktogramas ir simbolius (Tender, 2009) ir TEACHH metodui (4 proc.), kuris orientuojasi į aplinkos prisitaikymą, kad ugdymo procesas būtų kuo priimtinesnis vaikui ir patenkintų jo poreikius (Filipek, Accardo, 2004). Apibendrinant galima teigti, kad ugdant vaikus su ASS mokytojai labiausiai orientuojasi į terapijų taikymą (žaidimo, dailės ir muzikos) negu į metodus, skirtus vaikų komunikacijos palengvinimui, socialinių poreikių patenkinimui ir bendravimo įgūdžių bei integracijos į visuomenę gerinimui.

5 pav. Sėkmingos socialinės integracijos metodai ASS turintiems vaikams
Šaltinis: sudaryta autorių pagal tyrimo duomenis, 2022

Išvados

1. Išanalizavus vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, socialinės integracijos galimybes ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, paaiškėjo, jog tinkamai parinktas ugdymo metodas, vaiko ypatumų žinojimas ir teigiamas visuomenės požiūris į ASS lemia sėkmingą vaikų socialinę integraciją ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Ugdant socialines kompetencijas, sumažėja nepageidaujamo elgesio atvejai ir jų dažnis, padidėja savarankiškumas, pažangumas švietime ir santykiuose su bendraamžiais.

2. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad specialistų, žinių ir kompetencijų trūkumas, tėvų nenoras bendradarbiauti, ugdymo priemonių stoka bei neigiamas visuomenės požiūris yra pagrindiniai veiksniai, apsunkinantys ASS turinčių vaikų socialinę integraciją ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Siekiant palengvinti vaikų su ASS socialinę integraciją ir lavinti bendravimo įgūdžius, dažniausiai taikomi šie komunikacijos būdai – trumpos žodinės instrukcijos ir paveikslėlių pagalba. Gerinant socialinę integraciją yra naudojamos vaizdinės priemonės, žodinės ir socialinės skatinimo sistemos, kuriama struktūruota aplinka. Išryškėjo žaidimų, dailės ir muzikos metodų taikymo svarba. Pastebima, kad mažai dėmesio skiriama ABA, PECS, TEACHH metodų taikymui ASS turinčių vaikų socialinės integracijos procese.

Literatūra

1. Baio, J., Wiggins, L., Christensen, L., Maenner, M., Daniels, J., Warren, Z., Spencer, M., Zahorodny, W., Rosenberg, C. (2018). Prevalence of autism spectrum disorder among children aged 8 years. *Surveillance Summaries*, 67(6);1-23. Prieiga per internetą: http://www.cdc.gov/mmwr/preview/mmwrhtml/ss6302a1.htm?s_cid=ss6302a1_w
2. Bohlander, A., Orlich, F., Varley, C. K. (2012). Social Skills Training for Children with Autism. *Pediatric clinics of North America*, 59(12). 165-74, DOI: 10.1016/j.pcl.2011.10.001
3. Diržytė, A., Mikulėnaitė, L., Kalvaitis, A. (2016). *Autizmo sutrikimų turinčių vaikų situacija ir įtrauktis į švietimo sistemą galimybės (analizė)*. Prieiga per internetą: goo.gl/V0d4U0.
4. Haisley, L. (2014). Parenting stress in parents of young children with autism spectrum disorders: the role of child characteristics and social support. *Front Psychol.* 9: 280. <http://doi:10.3389/fpsyg.2018.00280>
5. Hallmayer, J., Cleveland, S., Torres, A., Phillips, J., Cohen, B., Torigoe, T. (2011). Genetic heritability and shared environmental factors among twin pairs with autism. *Archives of general psychiatry*, 68: 1095-1102.
6. Ivonytė, R., Kavaliauskienė, G., Šalyga, J. (2009). Veiksnių, darančių įtaką vaikų, sergančių autizmu, savarankiškumo įgūdžių ugdymo vertinimas. *Sveikatos mokslai*, 2, 2299-2303.
7. Kamps, D., Thiemann-Bourque, K., Heitzman-Powell, L., Schwartz, I., Rosenberg, N., Mason, R., Cox, S. (2015). A comprehensive peer network intervention to improve social communication of children with autism spectrum disorders: a randomized trial in kindergarten and first grade. *Journal of autism and developmental disorders*, 45(6), 1809–1824. <https://doi.org/10.1007/s10803-014-2340-2>.
8. Lesinskienė, S. (2014). Autizmo spektro sutrikimai ir jų įtaka psichosocialinei adaptacijai. *Vilniaus Universiteto psichiatrijos klinika, Vaikų psichiatrijos ir socialinės pediatrijos centras*.
9. Luther, E. H., Canham, Cureton, V. Y. (2005). Coping and social support for parents of children with autism. *The Journal of School Nursing*, 21(1), 40-47. [http://doi:10.1622/1059-8405\(2005\)021\[0040:cassfp\]2.0.co;2](http://doi:10.1622/1059-8405(2005)021[0040:cassfp]2.0.co;2).
10. Saad, M. A. E. (2016). The Effectiveness of Social Stories among Children and Adolescents with Autism Spectrum Disorders: Meta- Analysis. *International Journal of Psycho-Educational Sciences*, 5(2), 52-60. Prieiga per internetą: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED594308.pdf>
11. Schieve, L., Blumberg, S. J, Rice, C., Visser, S. (2013). *The relationship between autism and parenting stress. Pediatrics*, 114-121.
12. Socialinės integracijos paslaugų socialiai pažeidžiamų ir socialinės rizikos asmenų grupėms situacijos, poreikių ir rezultatyvumo vertinimas, siekiant efektyviai panaudoti 2007-2013m. ES

- paramą (2011). Vertinimo ataskaita. Prieiga per internetą: liepa_SADM_vertinimo_ataskaita_2011.pdf (esparama.lt).
13. Tsamoura, E., (2020). The Integration of Preschool Children with Autism Spectrum Disorder in Kindergartens of General Education. *Open Access Library Journal*. Vol.07 No.02. Article ID:98486,16 pages10.4236/oalib.1106037. Department of Special Education, University of East London, London, UK
 14. Vėlavičienė, D., Adomaitienė, V. ir Bulanovaitė, E. (2019). Autizmo spektro sutrikimai: elgesio ir emocijų išraiškos ypatumai paauglystės laikotarpiu. *Sveikatos mokslai*, 31-34.
 15. Westerveld, M., Trembath, J., Webster, D., Hodge, A. Roberts, Jacqueline. (2017). The Emergent Literacy Skills of Preschool Children with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 47(2), 424 – 438. <http://doi:10.1007/s10803-016-2964-5>.

SOCIAL INTEGRATION OF CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER IN A PRE-SCHOOL EDUCATION INSTITUTION: FROM THE PERSPECTIVE OF TEACHERS

Veneta Bugytė, Aurelija Valaitienė

Summary

Autism is one of the most severe developmental disorders, manifested by impaired social interaction, language disorders, communication problems, time perception problems and unusual behaviour. Autism spectrum disorder is found all over the world and is found in children from different families. It should be noted that autism occurs regardless of the social status of the family, race or education of the parents. Based on various scientific studies, it has been established that autism occurs four times more often in males than in females. Autism is characterized by mental retardation, various diseases that complicate the social integration of children in society. When describing autism, researchers and clinicians present and emphasize different symptoms. However, one of the most used definitions is this, Autistic disorder is a group of disorders that are classified as various disorders of human development. These developmental disorders are characterized as disorders of communication skills, behaviour and socialization that occur in early childhood up to 3 years of age. Researchers suggest that autism manifests as early as the first 2 years of a child's life (Schieve, Blumberg, Rice, & Visser, 2013). Autism is a long-term developmental disorder that accompanies these children throughout their lives (Hallmayer et al., 2012; Haisley, 2014).

According to the WHO (World Health Organization), in 2016, autism spectrum disorder (hereinafter ASD) was diagnosed in 1 child out of 68. The presented research data suggests that the prevalence of ASD in North America, Asia, and Europe is between 1 and 2 percent. In the USA, 1 out of 6 children were diagnosed with various developmental disorders, including ASS (Dirzytė, Mikulėnaitė, Kalvaitis, 2016). Based on the presented research data, it can be observed that more and more children are diagnosed with ASD, therefore the social integration of these children in general preschool institutions is becoming more and more relevant, as there are not enough specialized preschool institutions for children with ASD. It is very important to integrate children with ASD into preschool institutions of general education because the main problem of such children is social exclusion. To facilitate the life of children with ASD and to minimize social exclusion in society, it is necessary to create and ensure a full social life for these children, to become independent, to develop social skills, and to reduce negative experiences that hinder successful integration.

The problem of the research. Research has shown that frequent interactions with peers in certain children can lead to positive changes in their emotional awareness and self-image. In addition, ASD has been shown to be associated with children of typical development, giving them social respect, improving friendships and play skills, in contrast to students attending special schools (Tsamoura, 2020). Also, for children with ASD, social integration, time spent with peers, improving their social skills is very important. These factors of social integration help them to fully live their lives in the future, promoting independence. When searching for scientific information about the education of such children, there is a lack of research that would reveal the best methods for integrating children with ASD into preschool institutions. It can be said that there is still a lack of knowledge for both educators and parents on how to properly integrate children with ASD, creating favourable conditions for their education and development.

The object of the research. Social integration of children with autism spectrum disorder.

The aim of the research. To analyse the social integration of children with autism spectrum disorder in a preschool education institution.

The objectives of the research:

1. To analyse the possibilities of social integration of children with autism spectrum disorder in preschool education institution.

2. To determine the methods of social integration of children with autism spectrum disorder in preschool education institution.

The methods of the research: scientific literature analysis, document analysis, written survey (questionnaire), quantitative data analysis.

After conducting a quantitative study, it was found that preschool institutions usually use short verbal instructions and pictures to connect with children with ASD. Visual aids are the most used educational tool in preschools for educating children with ASD. Research data show that verbal and social systems of encouraging and motivating children are mostly used to achieve better educational and socialization results. It turned out that preschool institutions mostly use the game method to promote social integration. Little attention is paid to social integration methods of ABA, PECS and TEACHH in preschool institutions.

Key words: autism spectrum disorder, social integration, social skills.